

ЦІННОСТІ У ПРАВІ І ПРАВО ЯК ЦІННІСТЬ

У сучасному цивілізованому суспільстві право являється не тільки інструментальною цінністю, тобто цінністю «інструмента» і «засобу» дозволу протиріч у різних сферах суспільства, але також як звільняючим, розвиваючим засобом, потрібно погодитися з тим фактом, що правові цінності являють собою вид духовних цінностей, що задовольняють потреби соціальних груп суспільства в регулюванні соціальних відносин і вчинків людей. Тому потрібно виокремлювати такі поняття як цінності у праві та право як цінність.

Дане питання є надзвичайно актуальним, адже більшість теоретиків юриспруденції прагнуть дати на нього відповідь, щоб осягнути сутність такого соціального явища як право, також варто зазначити, що ця тема висвітлюється і через призму філософського вчення.

Метою нашого дослідження є аналіз природи правових цінностей, а також виявлення цінності права, що дасть нам змогу перейти до обґрунтування ідеї права як ідеї волі і розгляду права як форми волі.

Щоб висвітлити дану тему, потрібно спершу зрозуміти, що взагалі таке цінність; як філософська категорія – цінність це те, що почуття і розум людей диктують визнати особливо вагомим з усього і до чого можна прагнути, ставитися з повагою і визнанням як обов'язкового. Говорячи про право, нам варто говорити, що це поняття саме трактується як цінність, та має цінності у собі.

Завдяки цінностям, право, як деякий «механізм», одержує свій зміст, тому що свідомість суб'єкта права спрямована на цінності як на свій об'єкт. Завдяки їм знімається момент байдужості в поведінці правового суб'єкта і формуються дозволи, заборони і зобов'язання. Розглянемо які це цінності і як вони пов'язані між собою, а також у чому полягає цінність права.

Уточнення сутності і функцій права, його ціннісних характеристик загалом відбуваються з позицій і у межах того або іншого поняття права, яке лежить в основі конкретної концепції юриспруденції. Якісні зміни насамперед пов'язані з переходом від попереднього визначення права до його нового поняття, з формуванням нової теорії, а відтак і з новими ціннісними характеристиками права. Так, упродовж тривалого часу, особливо за радянської доби, право розглядалось як дзеркало суспільних відносин, яке лише фіксує досягнутий рівень розвитку суспільства і позбавлене творчої сили як вторинний, надбудований елемент дійсності, додаток до економічних відносин, який обслуговує інструментарій економіки [3]. Це породжувало правовий нігілізм, недооцінку права, його ігнорування у величезних масштабах соціально-економічних процесів, що відбувалися у гігантській державі.

Сутність права у найбільш загальному визначенні є міра свободи та обґрунтованість поведінки суб'єктів суспільного життя, що об'єктивно зумовлені розвитком суспільства, то цінність права можна визначити як уособлення свободи і активності людей на основі упорядкованих стосунків і у відповідності зі справедливістю, необхідністю узгодження волі й інтересів різних верств населення, соціальних груп, окремих індивідів.

Цінність права має насамперед інструментальний характер. Воно повинно забезпечувати нормальне функціонування та розвиток суспільства. Має гарантувати свободу громадян у поєднанні з відповідальністю, їх справедливе співвідношення, а відтак і відповідати людській природі. Разом із тим право, вбираючи в себе загальнолюдські цінності, стає їхнім виразником і перетворюється на самостійну цінність, що посідає гідне місце серед інших цінностей культури.

Статус цінностей у праві можуть набувати різні факти і явища матеріального та ідеального характеру: матеріальні предмети і блага, суспільні відносини, людські вчинки, вольові феномени (мотиви, спонукання), ідеї, ідеали, соціальні інститути. Вони є правовими цінностями, оскільки лежать в основі права і правопорядку, вони виступають як ідеальне обґрунтування норм права, закріплюються й охороняються правовими нормами, складають мету права та його інститутів. Тому вони, як правило, відносяться до діючого права.

Також особливо великим є значення деяких соціальних цінностей, що з часом набули характер правових цінностей. Як високі ідеали, вони пронизують суспільну правосвідомість і стають основними принципами права. Такими є: свобода, рівність, справедливість, демократія, порядок, безпека, світ. Поряд з ними існують і специфічні правові цінності загального значення, такі як ідея права, ідея стабільної законності. Дані цінності водночас являються ідеалами і реальною людською практикою. У праві вони закріплюються у тій чи іншій їхній якості. Але в ряді випадків суспільна й індивідуальна правосвідомість можуть сприймати їх лише як цінність ідеальну, як ідеальні цілі політичної (і правотворчої) програми [1].

Принципи та ідеали, як і всі інші речі, явища, являють собою цінності в тій мірі, у якій вони зв'язані з людською особистістю. Як правові цінності, вони мають вид юридичних прав і свобод особи в її індивідуальних і колективних проявах [2]. Самі права людини також здобувають статус важливих цінностей. Кожне з них виражає визначену сторону, прояв, образ існування людини як природної і соціальної сутності. У своїй сукупності вони характеризують людину як вищу цінність, як осередок усіх цінностей.

У сучасному цивілізованому суспільстві право являється не тільки інструментальною цінністю, тобто цінністю «інструмента» і «засобу» дозволу протиріч у різних сферах суспільства, але також як звільняючим, розвиваючим засобом, що виступає як цінність.

Разом з тим відзначимо, що різні типи культур приписують праву неоднакову цінність, а цінність кожної правової норми, кожного правового інструмента щораз визначається як конкретне історичне явище.

Правові цінності являють собою вид духовних цінностей, що задовольняють потреби соціальних груп суспільства в регулюванні соціальних відносин і вчинків людей. Їх основною і специфічною функцією є регулятивна функція. Тому правові цінності призначені для створення, підтримки та зміцнення соціального порядку і дисципліни, нормального функціонування суспільства. Правові цінності складають елемент системи соціального (соціально-політичного) керування суспільством [2].

Необхідність і імперативність правового підходу представлені у такій цінності права як справедливість. Справедливе те, що виражає право, відповідає праву і дотримується права. Будь-якого іншого регулятивного принципу, крім правового, справедливість не має.

Ціннісні властивості права можна подати в двох різновидах: базові (первинні, сутнісні, природні) і функціональні (вторинні, змістовні, інструментальні). У літературі ці два різновиди представлені як внутрішня і зовнішня ціннісна характеристика права: цінності права і цінності в праві. Цінності в праві – це цінності, що інтегруються правом, яке поєднує у своїй регулятивній дії і впливові етичні, політичні, економічні, а також світоглядні й навіть естетичні елементи соціальної культури [4].

Як зазначав О. Гарник, однією з засадничих ідей людського суспільства є ідея права, яка завжди присутня (нехай навіть у зародковому стані) у духовному досвіді кожної людини, вона живе та діє у свідомості людей навіть тоді, коли виявляється слабкою, затемненою, придушеною і, як ідея добра, ідея істини, ідея свободи, вона зберігає свою природу та своє значення і в тому разі, коли можливості її життєвого прояву зведені до мінімуму. У цьому розумінні ідея права є завжди реальною силою, що більшою чи меншою мірою, але неодмінно впливає на волю людини [2].

Як елемент цивілізаційної культури право входить у систему переконань, цінностей і виражальних засобів, що упорядковують досвід і регулюють людську поведінку. Цінності соціальні в даному випадку можуть бути представлені як загальноприйняті у суспільстві переконання відносно цілей і станів, до яких людина чи група традиційно прагнуть чи повинні прагнути. Вони ж складають базову чи додаткову основу моральних і правових принципів та вимог [3].

Також хотілося б зазначити, що досягти високої правосвідомості в суспільстві, яке переживає період правового становлення, можливо за умови, коли все суспільство сприйматиме право як одну з найвищих цінностей життя, коли право, як елемент

цивілізаційної культури, увійде в систему переконань, цінностей і виразних засобів, що упорядковують досвід і регулюють поведінку людей.

Отже, право – одна з найбільших цінностей людства, створена для нормального функціонування та безпеки людської діяльності. Так як право – надзвичайно складне явище, то є не лише цінністю як саме явище, а і має так звані цінності права, які розкривають його сутність.

Список використаної літератури:

1. Бандура О. О. *Єдність цінностей та істини у праві* / О. О. Бандура. – К.: НАВСУ, 2000. – 200 с.
2. Гвоздік О. І. *Логіко-онтологічний аспект правотворчої діяльності* О. І. Гвоздік // *Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському просторі: матеріали міжнародного науково-практичного семінару*. – К.: КНУВС, 2006. – С. 48–59.
3. *Філософія права: навчальний посібник* / під ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 334 с.
4. *Філософія права: проблеми та підходи: навч. пос.* / П. М. Рабінович, С. П. Добрянський, Д. А. Гудима та ін. ; за заг. ред. П. М. Рабіновича. — Львів: Льв. нац. ун-т ім. І. Франка, 2005. — 332 с.
5. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал* / Т. В. Гончарук, М. Л. Шумка // *Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань*. – Львів, 2011. – С. 215-222.
6. Шумка М. Л., Гурик М. І. *Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька* / М. Л. Шумка, М. І. Гурик // *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Вип. 4(84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.
7. Шумка М. Л. *Символіка та мова як репрезентанти національної ідентичності та чинники націєтворення [Текст]* / М. Л. Шумка // *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія* / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевиц, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 114-137.